

IQTISODIYOT: “INFLYATSIYA: SABABLARI VA AHOLINING TURMUSH DARAJASIGA TA’SIRI”

Andijon Davlat Universiteti

1-kurs (kunduzgi) iqtisod yo'nalishi talabasi

Sotvoldiyev Javlonbek Maxamatshokir og'li

Ilmiy rahbar: Anvarjon Karimov

Annotatsiya: Ushbu maqolada inflyatsiyaning iqtisodiy mohiyati, uning kelib chiqish sabablari va aholining turmush darajasiga ko‘rsatadigan ta’siri tahlil qilinadi. Inflyatsiyaning talab va taklif omillari, pul-kredit siyosati, byudjet taqchilligi hamda tashqi iqtisodiy omillar bilan bog‘liqligi yoritib beriladi.

Аннотация: В данной статье рассматривается экономическая сущность инфляции, причины её возникновения и влияние на уровень жизни населения. Анализируются факторы спроса и предложения, денежно-кредитная политика, бюджетный дефицит и внешнеэкономические условия как основные источники инфляции.

Abstract: This article examines the economic essence of inflation, its main causes, and its impact on the standard of living of the population. The study analyzes demand and supply factors, monetary policy, budget deficits, and external economic conditions as key drivers of inflation.

Kalit so‘zlar: Inflyatsiya, narxlar o‘sishi, pul-kredit siyosati, byudjet taqchilligi, talab va taklif, real daromad.

Ключевые: Инфляция, рост цен, денежно-кредитная политика, бюджетный дефицит, спрос и предложение, реальные доходы.

Keywords: Inflation, price growth, monetary policy, budget deficit, demand and supply, real income.

Kirish. Bozor iqtisodiyoti sharoitida inflyatsiya har qanday davlat iqtisodiyotida uchraydigan murakkab va ko‘p omilli jarayon hisoblanadi. U nafaqat makroiqtisodiy barqarorlikka, balki aholining kundalik hayoti va farovonligiga ham bevosita ta‘sir ko‘rsatadi. Inflyatsiya natijasida narxlar umumiy darajasining o‘shishi kuzatiladi, bu esa pulning xarid qobiliyatini pasaytiradi hamda real daromadlar kamayishiga olib keladi. Ayniqsa, qat‘iy daromad manbaiga ega bo‘lgan aholi qatlamlari uchun inflyatsiya sezilarli iqtisodiy qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi. Zamonaviy iqtisodiy sharoitda inflyatsiyaning kelib chiqish sabablari turlicha bo‘lib, ular ichki va tashqi omillar bilan chambarchas bog‘liqdir. Talab va taklif o‘rtasidagi nomutanosiblik, pul massasining ortiqcha emissiyasi, davlat byudjeti taqchilligi, ishlab chiqarish xarajatlarining oshishi hamda import qilinadigan mahsulotlar narxining ko‘tarilishi inflyatsion bosimni yuzaga keltiradi. Shu bois inflyatsiya jarayonlarini chuqur tahlil qilish va ularning aholi turmush darajasiga ta‘sirini o‘rganish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

Inflyatsiyaning iqtisodiy mohiyati va turlari: Inflyatsiya — bu iqtisodiyotda ma‘lum davr mobaynida tovar va xizmatlar umumiy narxlar darajasining barqaror o‘shishi jarayoni bo‘lib, u pulning xarid qobiliyati pasayishi bilan tavsiflanadi. Inflyatsiya alohida mahsulot narxining oshishi emas, balki narxlar umumiy indeksining ko‘tarilishi orqali aniqlanadi. Odatda inflyatsiya darajasi iste‘mol narxlari indeksi (INI) yoki ishlab chiqaruvchilar narxlari indeksi orqali o‘lchanadi. Iqtisodiy adabiyotlarda inflyatsiyaning bir necha turlari ajratiladi:

- Sudraluvchi (mo‘tadil) inflyatsiya – narxlar yiliga 5–10% atrofida o‘sadi va iqtisodiy o‘shishga jiddiy zarar yetkazmaydi.

- Shiddatli (galopiruvchi) inflyatsiya – narxlar tez sur'atlarda oshib boradi va iqtisodiy beqarorlik kuchayadi.

- Giperinflyatsiya – narxlarning keskin va nazoratsiz o'sishi (oyiga 50% va undan yuqori), bu iqtisodiy tizim izdan chiqishiga olib keladi. Shuningdek, kelib chiqish sabablari bo'yicha inflyatsiya talab inflyatsiyasi va taklif (xarajatlar) inflyatsiyasiga bo'linadi. Talab inflyatsiyasi iqtisodiyotda yalpi talab yalpi taklifdan oshib ketganda yuzaga keladi. Taklif inflyatsiyasi esa ishlab chiqarish xarajatlarning oshishi (xomashyo, energiya, ish haqi) natijasida paydo bo'ladi.

Inflyatsiyaning asosiy sabablari: Inflyatsiya ko'p omilli jarayon bo'lib, uning yuzaga kelishiga quyidagi omillar sabab bo'ladi:

a) Pul-kredit omillari

Markaziy bank tomonidan muomalaga ortiqcha pul massasining chiqarilishi inflyatsiyaning asosiy sabablaridan biridir. Pul taklifining ishlab chiqarish hajmiga nisbatan tezroq o'sishi narxlarning oshishiga olib keladi.

b) Byudjet taqchilligi

Davlat xarajatlarning daromadlardan ortib ketishi natijasida yuzaga keladigan byudjet taqchilligi ko'pincha qo'shimcha pul emissiyasi yoki davlat qarzi hisobiga qoplanadi. Bu esa inflyatsion bosimni kuchaytiradi.

c) Ishlab chiqarish xarajatlarning oshishi

Energiya resurslari, xomashyo va transport xarajatlarning oshishi mahsulot tannarxini ko'taradi. Natijada ishlab chiqaruvchilar narxlarni oshirishga majbur bo'ladilar.

d) Tashqi iqtisodiy omillar

Import qilinadigan mahsulotlar narxining oshishi, milliy valyuta kursining qadrsizlanishi ham ichki bozorda narxlarning o'sishiga sabab bo'ladi. e) Inflyatsion kutilmalar

Aholi va tadbirkorlar kelajakda narxlar oshishini kutsa, ular oldindan narxlarni ko'taradi yoki ko'proq xarid qiladi. Bu esa inflyatsiyani yanada tezlashtiradi. Inflyatsiyaning aholining turmush darajasiga ta'siri: Inflyatsiya aholining ijtimoiy-iqtisodiy ahvoriga bevosita va bilvosita ta'sir ko'rsatadi.a) Real daromadlarning kamayishi

Narxlar o'sishi ish haqi va pensiya kabi qat'iy daromad manbalarining xarid qobiliyatini pasaytiradi. Natijada aholining real daromadi kamayadi.b) Jamg'armalarning qadrsizlanishi

Agar foiz stavkalari inflyatsiya darajasidan past bo'lsa, bank omonatlari va pul jamg'armalari o'z qiymatini yo'qotadi.

c) Ijtimoiy tengsizlikning kuchayishi

Inflyatsiya past daromadli qatlamlarga kuchliroq ta'sir qiladi, chunki ular daromadining asosiy qismini iste'molga sarflaydi. Yuqori daromadli qatlam esa aktivlarga (ko'chmas mulk, qimmatli qog'ozlar) investitsiya qilish orqali o'z mablag'larini himoya qila oladi.d) Iste'mol tarkibining o'zgarishi

Narxlar oshishi aholining iste'mol savatiga ta'sir qiladi. Odamlar arzonroq mahsulotlarga o'tadi yoki ayrim xizmatlardan voz kechadi.e) Iqtisodiy noaniqlikning ortishi

Yuqori inflyatsiya sharoitida uzoq muddatli rejalashtirish qiyinlashadi. Bu esa investitsion faollikning pasayishiga olib keladi.

Inflyatsiyani jilovlash yo'llari: Inflyatsiyani nazorat qilish davlatning asosiy makroiqtisodiy vazifalaridan biridir. Bunda quyidagi choralar qo'llaniladi:

- Qattiq pul-kredit siyosati (foiz stavkalarini oshirish, pul massasini cheklash)
- Davlat byudjeti taqchilligini kamaytirish
- Mahalliy ishlab chiqarishni rivojlantirish
- Raqobat muhitini kuchaytirish
- Ijtimoiy himoya mexanizmlarini takomillashtirish

Inflyatsiyani samarali boshqarish iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash va aholi turmush darajasini oshirishning muhim shartidir.

5. Inflyatsiya va makroiqtisodiy ko'rsatkichlar o'rtasidagi bog'liqlik

Inflyatsiya iqtisodiyotning boshqa muhim makroiqtisodiy ko'rsatkichlari bilan uzviy bog'liqdir. Jumladan, ishsizlik darajasi, yalpi ichki mahsulot (YaIM) o'sishi, investitsiya faolligi va foiz stavkalari inflyatsiya bilan o'zaro ta'sirda bo'ladi.

Qisqa muddatli davrda inflyatsiya va ishsizlik o'rtasida teskari bog'liqlik mavjudligi iqtisodiy nazariyada ta'kidlanadi (Fillips egri chizig'i konsepsiyasi). Ya'ni, talabning oshishi natijasida ishlab chiqarish kengayadi va ishsizlik kamayadi, biroq bu jarayon narxlar o'sishiga olib kelishi mumkin. Ammo uzoq muddatli davrda iqtisodiyotda barqaror inflyatsiya yuqori ishsizlik va iqtisodiy turg'unlik bilan birga kechishi ehtimoli ham mavjud.

Shuningdek, yuqori inflyatsiya sharoitida foiz stavkalari oshadi. Bu kredit resurslarining qimmatlashishiga olib kelib, investitsion loyihalarning kamayishiga sabab bo'ladi. Natijada iqtisodiy o'sish sur'atlari sekinlashadi.

6. Inflyatsiyaning ijtimoiy oqibatlari

Inflyatsiya nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy muammolarni ham keltirib chiqaradi.

Birinchidan, aholining kambag'allik darajasi oshishi mumkin. Chunki narxlarning tez sur'atda o'sishi minimal daromadga ega oilalarning xarid qobiliyatini keskin pasaytiradi. Oziq-ovqat va kommunal xizmatlar narxining oshishi eng katta zarbani aynan shu qatlamga beradi.

Ikkinchidan, daromadlar qayta taqsimlanadi. Qarz oluvchilar inflyatsiyadan ma'lum darajada yutishi mumkin, chunki ular qarzni qadrsizlangan pul bilan qaytaradi. Aksincha, kreditorlar zarar ko'radi. Bu esa jamiyatda iqtisodiy manfaatlar muvozanatini o'zgartiradi.

Uchinchidan, inflyatsiya jamiyatda iqtisodiy ishonchning pasayishiga olib keladi. Aholi milliy valyutaga bo'lgan ishonchini yo'qotishi, jamg'armalarni xorijiy valyutaga o'tkazishi yoki moddiy boyliklarga aylantirishi mumkin. Bu esa moliya tizimiga qo'shimcha bosim keltirib chiqaradi.

7. Rivojlanayotgan mamlakatlarda inflyatsiya xususiyatlari Rivojlanayotgan davlatlarda inflyatsiya ko'pincha tarkibiy muammolar bilan bog'liq bo'ladi. Ishlab chiqarishning yetarlicha diversifikatsiya qilinmaganligi, importga qaramlik, infratuzilmaning sust rivojlanganligi narxlar barqarorligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Bunday mamlakatlarda valyuta kursining tebranishi ham inflyatsiyaning asosiy omillaridan biridir. Milliy valyuta qadrsizlanganda import qilinadigan mahsulotlar narxi oshadi va bu ichki bozorda umumiy narxlar darajasiga ta'sir qiladi.

Shuningdek, aholining daromadlari nisbatan past bo'lganligi sababli inflyatsiya ularning turmush darajasiga kuchliroq ta'sir ko'rsatadi. Ijtimoiy himoya tizimining yetarlicha rivojlanmaganligi esa salbiy oqibatlarni yanada kuchaytiradi.

8. Inflyatsiyani prognozlash va boshqarishning zamonaviy usullari

Zamonaviy iqtisodiyotda inflyatsiyani nazorat qilish uchun inflyatsion targetlash siyosati keng qo'llaniladi. Bunda Markaziy bank ma'lum inflyatsiya

darajasini maqsad qilib belgilaydi va pul-kredit vositalari orqali shu ko'rsatkichni saqlab qolishga harakat qiladi.

Inflyatsiyani prognozlashda iqtisodiy modellar, statistik tahlil usullari va kutilmalar nazariyasidan foydalaniladi. Narxlar barqarorligini ta'minlashda quyidagilar muhim ahamiyat kasb etadi:

- Markaziy bank mustaqilligi
- Shaffof pul-kredit siyosati
- Fiskal intizom
- Bozor mexanizmlarining samarali ishlashi

Barqaror va past darajadagi inflyatsiya iqtisodiy o'sish uchun qulay muhit yaratadi, investitsiyalarni rag'batlantiradi hamda aholining real daromadlarini saqlab qolishga xizmat qiladi

Xulosa qilib aytganda, inflyatsiya zamonaviy iqtisodiyotning ajralmas tarkibiy qismi bo'lib, u murakkab va ko'p omilli jarayon sifatida namoyon bo'ladi. Uning kelib chiqishi talab va taklif nomutanosibligi, pul massasining ortiqcha o'sishi, byudjet taqchilligi, ishlab chiqarish xarajatlarining oshishi hamda tashqi iqtisodiy omillar bilan bevosita bog'liqdir. Inflyatsiya darajasining barqaror nazorat qilinmasligi iqtisodiy beqarorlikni kuchaytiradi va uzoq muddatli rivojlanish sur'atlariga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, inflyatsiya eng avvalo aholining real daromadlari va jamg'armalariga ta'sir qiladi. Narxlarning o'sishi pulning xarid qobiliyatini pasaytirib, ayniqsa qat'iy daromadga ega qatlamlar uchun turmush darajasining yomonlashuviga olib keladi. Shu bilan birga, inflyatsiya ijtimoiy tengsizlikning kuchayishiga, iste'mol tarkibining o'zgarishiga hamda iqtisodiy noaniqlikning ortishiga sabab bo'ladi. Bu esa jamiyatda ijtimoiy himoya mexanizmlarini yanada takomillashtirish zaruratini yuzaga keltiradi. Inflyatsiyani

jilovlashda samarali pul-kredit va fiskal siyosat muhim ahamiyat kasb etadi. Markaziy bankning mustaqilligi, byudjet intizomi, ishlab chiqarishni rag‘batlantirish va raqobat muhitini rivojlantirish narxlar barqarorligini ta’minlashning asosiy omillaridan hisoblanadi. Barqaror va past darajadagi inflyatsiya iqtisodiy o‘shish uchun qulay sharoit yaratadi, investitsion faollikni oshiradi hamda aholining farovonligini ta’minlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mankiw N. G. Macroeconomics. – 10th edition. – New York: Worth Publishers, 2019.
2. Blanchard O. Macroeconomics. – 7th edition. – Boston: Pearson Education, 2017.
3. Samuelson P. A., Nordhaus W. D. Economics. – 19th edition. – New York: McGraw-Hill Education, 2010.
4. Mishkin F. S. The Economics of Money, Banking and Financial Markets. – 11th edition. – Boston: Pearson, 2016.
5. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Pul-kredit siyosati to‘g‘risida hisobotlar (so‘nggi yillar nashrlari).
6. O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi. Iste‘mol narxlari indeksi bo‘yicha rasmiy ma’lumotlar.
7. Krugman P., Wells R. Macroeconomics. – 5th edition. – New York: Worth Publishers, 2018.
8. Dornbusch R., Fischer S., Startz R. Macroeconomics. – 12th edition. – New York: McGraw-Hill, 2014.